

Мр Живко М. АНДРИЈАШЕВИЋ*

МЕДИТЕРАН КАО ПРОСТОР СВЈЕТСКЕ ИСТОРИЈЕ

(Поводом књиге Ф. Бродела, *Медиѿтеран и медиѿтерански свијет* у
доба *Филија II*, Подгорица / Београд, 2001)

Велики народи имају посебну перцепцију историје. Њихов доживљај прошлог углавном се састоји од низа "великих слика" чија су подлога велики континенти и мора. То је простор који они можда не сматрају за "родно мјесто" своје историје, али сматрају за "родно мјесто" своје величине, и то од тренутка када су се на њему нашли њихови бродови, војници и трговци. Крајње границе тог "њиховог" свијета готово се и не примјећују са историјске осматрачнице. Разлог за то јесте тај што они свој идентитет не граде на тим крајњим границама свјетова. Границе на којима они граде свој идентитет јесу унутрашње границе ових свјетова - границе цивилизације. Код малих народа другачија је историјска оптика. Границе њиховог свијета не сежу далеко, а често су за њих "свијет" - велики народи. Мали народи као да немају толико простора за унутрашње границе, али је зато за њих спољна граница - у правом смислу те ријечи - линија живота. Брисање и цртање тих граница за мале народе је историја, односно "прављење историје", тако да није необично што сви мали народи желе да имају свог Наполеона. Из угла малих народа Наполеон је стваралац историје, а из угла великих - рушитељ. Велики народи, за разлику од малих, нијесу љубитељи историјске биологије, која учи да Нација настаје исто као и човјек: спојем два супротна пола на неком Аустерлицу. Аустерлиц је за велике народе само једна несретна епизода, које не би било да се најприје нијесу сукобили морнари и трговци. Дакле, у историјској оптици великих народа у првом плану су морнари и трговци, или простор и жито, па тек онда војске, које су, барем у нормалним државама, оличење сваковрсне ограничености.

Овај осврт на историјску оптику малих и великих народа, осврт два доживљаја историје, односно двије слике свијета, представља покушај да се укаже и на два могућа историографска приступа прошлом. То кон-

---

* Аутор је асистент на Филозофском факултету у Никшићу, Бар.

кретно значи да историчари могу да бирају мјесто са којег ће да гледају уназад, да бирају саговорнике и њихову причу, да бирају "јунака историје" и границе ко је су им битне, и напokon, да се одлуче да ли ће да буду нотари или посматрачи, односно да ли ће да региструју или промишљају прошлост. Пред овим избором нашао се крајем двадесетих година 20. вијека и француски историчар Фернан Бродел (1902-1985). У то вријеме Бродел је почео да прикупља грађу за своју књигу о медитеранској политици шпанског краља Филипа II (владао од 1558. до 1598).

Када је почео да истражује и припрема се за писање књиге о Филипу II Шпанији и Медитерану, Бродел није имао у глави концепт "тоталне историје", тако да није претпостављао да ће књига добити форму сасвим другачију од оне коју је био замислио. Ствари су ишле сљедећим редом: Године 1927. Ф. Бродел, тада гимназијски професор у Алжиру, одлучује да на Сорбони пријави докторску тезу о Филипу II. Његова теза је прихваћена за одбрану, и он у љето исте године почиње опсежна архивска истраживања. Већ на првом кораку, имао је невјероватну срећу. Тражећи да купи обичан фото-апарат, налетео је на неког америчког филмског техничара, који му је понудио стари апарат за смањивање филмских сцена. Бродел је одмах схватио да му овај апарат може бити идеално средство за снимање докумената. Касније је Бродел писао да је изазивао завист архивских радника, јер је дневно правио двије-три хиљаде снимака, које је касније читао уз помоћ пројектора. Микрофилмова, наравно, још увијек није било. За историчаре који се увијек обесхрабре када на почетку истраживања помисле на стотине фасцикли које морају прегледати, овакав детаљ има значење божије милости.

Архивска истраживања на којима ће израсти његово обимно дјело, а која су започела у љето 1927. године, Бродел ће завршити тек 1939. године. У готово петанестогодишњем трагању за изворима, обишао је све најзначајније архиве на Медитерану - од шпанских, француских, венецијанских, до Дубровачког архива, гдје је, како каже, коначно нашао најкориснију грађу за његову књигу о "прошлости мора". Како је пролазило вријеме и "архивски сати", код Бродела је све више сазријевало увјерење да "главни јунак" његове књиге треба да буде Медитеран, а не Филип II. Након пет-шест година архивских истраживања, дефинитивно је одлучио да напусти првобитну замисао: "прошлост мора" долази у први план. Раздобље Филипа II одједном постаје само условни хронолошки оквир у којем се посматра "прошлост мора". И сада, постаје мање важно да ли је у питању вријеме Филипа II или Филипа IV. Оваквим приступом Бродел се ослободио првог гвозденог обруча традиционалне позитивистичке историографије. Предметом његовог истраживања постаје "оно што представља понављање, спорост и трајање", дакле, не искључиво оно "што је било". Рећи ће Бродел и да њега интересују друштвене структуре које се споро троше. У првој књизи о Медитерану навешће пет одредница за које сматра да учествују у "одржању" једног простора, односно пет одредница које чине његову историју. Тих пет одредница су: географија, политика, економија, цивилизација и религија. Слиједећи такав свој доживљај историје, у првој је књизи предмет Броделове па-

жње Медитеран као географски простор: границе, геоморфолошке и регионалне цјелине, мора, острва, обале, клима и живи свијет. Природна основа је за њега креативна сила, и то сила која обликује друштва која ту обитавају. Сасвим неочекивано, он "уводи" тло као "јунака историје". Тиме доводи у дилему добронамјерног Ранкеа. Јер, како рећи "шта је уистину БИЛО", када то што је било, дјелимично, или на неки други начин, још увијек "ЈЕСТЕ". Предмет историје тако постаје нешто што још увијек у неком виду постоји, нешто што је дио садашњости или несвршена прошлост. Нема садашњости у историји, јер то онда није историја; оно чиме се историчари баве завршено је - недавно или давно, али је завршено. Бродел управо изналази необичне копче за оно што је било и оно што још увијек јесте, и у том методолошком умијећу налази се дио његове стваралачке величине.

Након обраде медитеранског простора, Бродел је пажњу посветио друштву (друштвима) медитеранског свијета. У његовом историографском поступку препознаје се намјера да друштва прикаже не само као збир демографских и социјалних структура већ као творачку масу која израста из тла и која је животним нитима везана за њега. Сва ова друштва чине историјски препознатљиву цјелину која се зове - медитерански Свијет. Ова друштва некако наликују Холбајновом Атласу, јер на својим леђима носе "сазвежђа" политике, економије и културе. Ова друштва су позорница "драме Средоземља", која се током 16. вијека одиграва. Први чин те драме је - израстање политичких колоса, империја, што неминовно изазива сукобе, помјерања, прерасподјеле, преокрете. За Бродела је то природно стање ствари, и посљедица чињенице да је историја "наизмјенице наклоњена и ненаклоњена". Међутим, Бродела не занимају само "историјске" рушевине и грађевине; њега првенствено занимају силе које граде и руше. "Рат није беспоговорно антицивизацијски", каже Бродел, "он означава ритмове и сезоне, отвара и затвара врата времена. Чак и кад је привидно у стању мировања, он наставља свој потмули притисак, он се надживљава." Како се на основу овог запажања може закључити, ратови на Медитерану нијесу само доба када се код оне друге стране тражи слаба тачка већ, прије свега, етапа непрекидног покушаја једног друштва да пронађе најјефтинији пут за своје бродове.

Поред оваквих непрестаних медитеранских (ратних) судара, чији прасак савременици понајбоље чују, а историчари понајбоље виде, Бродела интересују и они немушти "сударима", у којима се много касније препознаје побједник. Ријеч је о "сударима" које бисмо најпрецизније означили као мијешање култура и цивилизација. Бродел каже да је једна од најважнијих одлика цивилизације - путовање, иако се стиче утисак да су оне привржене једном мјесту. Његов је став да "не може се замислити цивилизација која не извози своја добра на далеко", нити цивилизација која не извози људе, начин мишљења и живљења. Бродел наводи и један прикладан израз за ову сталну размјену, а то је - позајмица. Читав Медитеран простор је велике и вјековне "позајмице". Када свака од тих "позајмица" нађе своје мјесто у друштву, које је свјесно или несвје-

сно преузима, добијамо форму идентитета коју на тај начин обликује читав медитерански простор. До тог је открића дошао Бродел када је почео да прибира грађу за једну сасвим другу књигу.

Када је почео радити на књизи о шпанском краљу Филипу II, указао му се читав један свијет. Историчке изворе из времена Филипа II он је онда почео да чита као изворе о том свијету, а не као изворе о једној личности која је његов минорни дио. То је била сасвим нова историографска оптика. Лаици би рекли: умјесто да посматра лист, Бродел се одлучио да посматра дрво које је дало тај лист. Ма како профано звучало, тешко да има једноставнијег објашњења за Броделов историографски приступ. Оно што је требало да буде главним предметом Броделове књиге - владавина Филипа II, постало је само један њен, не баш значајан, дио. Сам Бродел каже да је био у дилеми да ли да тај дио уопште објави. Ријеч је о нешто више од 250 страна текста, који се односи на владавину Филипа II и који представља типичну политичку историју. Броделове књиге, иначе, имају близу 1.200 страна. И тек у ових 250 страна, рећи ће Бродел, Ранке би "препознао своје савјете, свој начин писања и размислања".

Међутим, Фернан Бродел је сасвим изневјерио Ранкеа, искористивши изворе за својеврсни историографски артизам. Другачије читање извора, што је посљедица другачијег доживљаја историје, учиниће Бродела творцем једног новог историографског писма. Историчар Андреј Митровић сматра Бродела представником "методолошког плурализма", јер он, служећи се историјским изворима, "поставља најразноврсније теме и питања". Извори за њега нијесу само забиљешке о догађајима, већ, исто тако, и основа на којој се може градити цјеловита "слика свијета". "Догађаји су прах: они промичу кроз историју попут бљеска, тек што настану, већ се враћају у таму, а често у заборав", записаће Бродел, не спорећи да догађаји указују на суштину. Међутим, "суштина" за њега није исто што и "цјелина". Тек је слика цјелине - Историја. Књига о Медитерану покушај је да се направи, и оживи, једна таква историјска слика свијета. Историја Медитерана постаје "замјена" за историју свијета.